Dariusz Kalina

Obecnie parafia świętego Mikołaja w Lisowie obejmuje wsie: Brody, Brudzów, Chałupki, Górki, Lisów, Ługi, Maleszowa i Zaborze. Ich mieszkańcy na pewno oczekują bliższych informacji na temat swoich miejscowości. Chcielibyśmy zaproponować na ten czas garść wiadomości historycznych na ten temat. I tak oto:

Brody

Wieś w przeszłości położona była na terenie dawnego powiatu chęcińskiego. Pierwsza na jej temat wzmianka pochodzi z roku 1397, kiedy osadę posiadał Jarosław z Maleszowej. W opisie Jana Długosza (1470-1480) pleban lisowski miał na terenie tej wsi pole wielkie położone koło góry zwanej *Brod*. W rejestrze poborowym z 1508 r. występuje właściciel wsi Maliszowski, zapewne tożsamy ze znanym z rejestru poborowego z 1540 r. Stanisławem Maleszowskim, z którego nazwiskiem spotkamy się jeszcze). We wsi wymieniono wówczas 8 kmieci osadzonych na półłankach, jeden siedział na łanie, a jeden półłanek leżał pusty, była we wsi młyn z sadzawką. W 1880 r. nieopodal wsi znajdował się kamieniołom marmuru ciemno-kawowego.

Brudzów

W opisie Jana Długosza (1470-1480) czytamy, że wieś *Brudzow* w parafii (wówczas) świętego Andrzeja położona ma łany kmiece, zagrody, folwarki (zapewne rycerskiego, choć nie podano tej wiadomości), oraz karczmy - z czego wszystkiego dziesięcina oddawana snopowa i konopna oddawana była do kościoła lisowskiego, której wartość określona została na owe czasy na 10 grzywien (zapewne srebra) - co jest wielkością dużą jak na jedną wieś.

Wieś istniała przed 1408 rokiem, kiedy stanowiła własność rycerza Klemensa Jelitko herbu

Jelita, fundatora kościoła w Łukowej, oraz jego synów Stanisława Jelitko, Tomasza, Piotra, Niemierzy i Mikołaja . Po jego śmierci zaszłej około 1419/20 zgromadzeni synowie dokonali podziału schedy pozostałej po ojcu. Jan, zwany Bieniak, otrzymał m.in. Brudzów - zapewne również Chmielowice, Podborowice i Widuchową. Ten Klemens miał zapoczątkować nową gałąź rodową Jelitczyków, jemu też chyba przypisać możemy wzniesienie w Brudzowie dworu (**curia)**
, wzmiankowanego w 1540 r. W księgach podkomorskich powiatu chęcińskiego z tegoż roku (1540) znajdujemy opis Brudzowa, który był własnością Piotra Borka h. Wąż. We wsi było osiem łanów kmiecych, jeden leżał pusty, była karczma, folwark, młyn z sadzawką, łąki, lasy, bory z pasiekami. - Tylko wieś Chmielowice pozostała własnością Jelitków ? Baltazara, Kacpra i Kiliana Łukowskich (taksowane przy parafii w Łukowie).

W 1683 r. wieś tą z Zaborzem i przyległościami zakupił Jan Grabkowski, z czego wydzielił Zaborze dla syna Hieronima i jego żony Heleny z Bystrzanowskich. Jan zapewne prze swoją śmiercią, w roku 1693 zapisał altarzyście w Lisowie 1000 złotych polskich, za to, aby za jego duszę oprawiał Msze święte. Może ostatni z Grabkowskich, dziedziców Brudzowa i Zaborza, Hieronim pochowany jest w kościele Klasztornym w Piotrkowicach (koło ołtarza Pana Jezusa); zmarł 4 marca 1749 roku.

Chałupki

Wieś w XIX w. nosiła przydomek *Obickie,* co tłumaczy może jej związek pierwotny z wsią Obice. Wieś Obice w XV wieku posiadana była przez dwóch szlachciców - Jana Morawickiego (Morawyczski), który miał dwór (curia) i role folwarczne do niego należące, zaś Jan Wałżnicki (Walzniczski) trzymał tylko folwark. Kmiecie posiadali w sumie cztery i pół łana osiadłego, poza tym wymienione zostały we wsi łąki i bory z barciami. W 1573 r. wieś Obice należała do Nosalskiego i miała 3 łany, 3 zagrodników, 2 chałupników oraz Wałżnickich w części ? półtora łana i dwóch zagrodników.

Lisów

Historia Lisowa opisana została przy opisie parafii...

Ługi

Maleszowa

Nazwa wsi zapisywana była w przeszłości jako: *Maleszow* (1365), *Pusta Malyechowka* (1470-1480), *Maleszowa* (1540), a pochodzić ma od staropolskiego imienia *Malesz*.

Pierwsza źródłowa wzmianka o wsi pochodzi z dokumentu króla Kazimierza Wielkiego z roku 1365, w którym wzmiankowany jest Wierzbięta piszący się de Maleszow, obdarowany przez króla wsią Łętownia, następnie, jako właściciele wsi występują: w 1388 r. Jan z Maleszowa, a w 1397 r. Jarosław z Maleszowej. Wspomniany wyżej Wierzbięta pochodził z rodu Gryf, około 1360 r. był dziedzicem wsi Branice, Stryjowa, Wolicy, Zimnego Brzegu i Szczorowa, które to wsie król Kazimierz Wielki przeniósł na prawo średzkie.

W opisie Jana Długosza (1470-1480), dwór maleszowski znajdował się na terenie parafii w Li-sowie. Kościół św. Andrzeja był pod patronatem rycerzy Lisowskiego h. Róża, Piotra Budkowskiego h. Kopaszyna, Jana Soleckiego h. Ostoja. W tymże opisie wsi Maleszowa nie ma, zaś występuje Pusta Maleszówka, która choć odnotowana w parafii lisowskiej, została (łany kmiece oraz folwarki rycerskie) przyłączona do parafii w Piotrkowicach. W tej zaś parafii kolatorami miejscowego kościoła byli Marek Maleszowski h. Gryf wraz z bratem z rodu Gryfitów, oraz Jakub z Pielgrzymowic i Mikołaj z Ninoszowic herbu Prus.

Wydaje się więc, że wielce prawdopodobnym jest to, że dwór dziedziców Lisowa pozostał w zasięgu parafii lisowskiej, zaś folwarki oraz wieś z niewyjaśnionych powodów dołączona została do parafii w Piotrkowicach. Sytuacja taka mogła mieć związek z aktem sprzedaży wsi Maleszowa dokonanej przed 1455 r. przez braci Zborzeńskich Andrzejowi z Goździkowa h. Łabędź . Teza taka, o ile byłaby trafną, dawałaby możliwość przesunięcia datowania

maleszowskiego dworu/zamku na XV, a może i wcześniejsze, stulecie.
W spisie poborowym powiatu chęcińskiego z 1508 r. dziedzicem klucza ziemskiego złożonego z wsi: *Brod, Gorky, Malyeschow* wymieniony jest szlachcic Maliszowski. Wedle ustaleń Marii Gangi, mógł to być Stanisław Maleszowski h. Gryf, wzmiankowany zapewne w 1540 r.
Wówczas to we wsi Maleszowa wzmiankowany został dwór (curia) i folwark (oraz 13 kmieci osadzonych na półłankach, dwóch zagrodników, karczma, 2 sadzawki w lesie, młyn, bory, łąki, lasy z barciami; w spisie z 1573 r. w części dworskiej było 3 łany, jeden zagrodnik i dwóch chałupników).
Stanisław Maleszowski, bohater walk z Turkami, Tatarami i Wołochami, pochowany został po swojej śmierci w 1555 r. w krakowskim kościele św. Trójcy. Jego córka, Anna z Maleszowskich, wraz ze swoją ręką wzniosła swoje części majątku Maleszowa w dom swojego męża, Jana Gałeckiego herbu Junosza, który w 1576 r. sprzedał dobra maleszowskie wojewodzie płockiemu, Stanisławowi Krasińskiemu herbu Ślepowron.
Tymczasem, główna część majątku należała do Barbary z Lisowskich h. Róża, która wniosła wraz ze swoją ręką w dom Duninów h. Łabędź, wychodząc za Piotra. Ich synem był Krzysztof, kanonik gnieźnieński i poznański w 1549 r. W roku 1536 r. dziedzicem Lisowa został Jakub Dunin. Żonaty był z Katarzyną Charzewską, córka Mikołaja, a dziećmi ich byli: Marcin, Mikołaj, Sebastian, Jan Kacper. W 1568 r. bracia, którzy wcześniej - w 1565 r. dostali już po części dóbr ojcowskich - dokonali podziału schedy po zmarłym swym ojcu, czyli klucza maleszowskiego vel lisowskiego, złożonego z wsi: Brody, Celin, Górek, Grabowca, Gumienic, Karzenic, Komornik, Lisowa, Ługów, Maleszowej, Maleszówki, Minostowic, Piotrkowic, Skrzelczyc, Strażniowa, Trzcianki i Znojowa. W 1571 r. Mikołaj zapisał swojej żonie Annie Wielkanocnej 2400 florenów posagu i wiana, a część swoje części Li-sowa darował swemu bratu Sebastianowi; w 1573 r. jako właściciele działów klucza występują Kacper i Sebastian Duninowie. Niedługo potem ród Korwinów Krasińskich skupi wszelkie działy majątkowe wokoło i będzie dziedziczył na dobrach Maleszowa aż do XVIII wieku.
Stanisław Krasiński (ok. 1558-1617), syn Andrzeja, wojewoda płocki, w młodości podróżował, po 1576 r. kupił dobra Maleszowa, ale dopiero od 1583 r. rozpoczął własna karierę został chorążym płockim, a 1886 r. kasztelanem ciechanowskim. W okresie bezkrólewia po Stefanie Batorym stanął murem za Anną Jagiellonką i przyczynił się do wyboru Zygmunta Wazy na króla polskiego. Odtąd rozwój jego kariery przybrał na sile. Żonaty był dwukrotnie ? w 1583 r. z Małgorzatą Starozrębską (Sobiejuską) a 1590 r. z Anną Michowską. Pozostawił z tych małżeństw pięć córek i dziesięciu synów.
Pochowany został w mauzoleum rodzinnym pod kościołem w Krasnem,. Po śmierci ojca, Stanisława Krasińskiego, czwarty jego syn Gabriel Krasiński (był bratem Ludwika i Jana Kazimierza), za-łożył nową gałąź rodowa Krasińskich, zdecydował się, zatem na wzniesienie rodowego mauzoleum w Lisowie. Kaplica ta jest ufundowana została w 1645 r., dobudowano ją do nawy od strony północnej, a wnętrze jej oświetlone jest przez trzy okna, na sklepieniu herb umieszczony herb Krasińskich.
Majtek ziemski Maleszowa objął po nim syn Gabriel Krasiński. Z woli ojca, zapoczątkował sandomierską gałąź rodu z zamkiem w Maleszowej oraz kościołem w Lisowie. Był czwartym synem Stanisława Krasińskiego, wojewody płockiego i Anny Michowskiej. Zasiadał w krześle senatorskim - w 1641 r. otrzymał od brata Jana Kazimierza starostwo nowokorczyńskie, a w 1654 r. był kasztelanem płockim, służył mężnie Ojczyźnie prowadząc walkę w wojnach na Ukrainie ? w 1651 r. pod Beresteczkiem, w 1656 r. pod okupowaną przez Szwedów Warszawą, a w 1657 r. również pod Krakowem. Wszedł do historii literatury polskiej, jako autor wydanej

niedawno drukiem wierszowanej kroniki z lat 1655-1669 pod tytułem: Taniec Rzeczypospolitej Polskiej. Żonaty był około 1642 r. z Zofią Lanckorońską, podkomorzanką sandomierską (zm. 1650), z która miał synów Gabriela, podkomorzego płockiego i starostę nowokorczyńskiego zmarłego bezdzietnie po 1668 r., Mikołaja, kasztelana małogoskiego oraz sześć córek. Wedle niektórych herbarzy ożenił się raz jeszcze ? z przedstawicielką rodziny Szembeków.
Przekazany przez niego synowi Mikołajowi klucz majątkowy obejmował wsie: Brody, Gródek(?), Lisów i Maleszową; zmarł po dłuższej chorobie 12 VIII 1676 r. (nie było go już na elekcji w 1674 r.), pochowany został, jako pierwszy w kaplicy św. Barbary w Lisowie.
Przy braku jakichkolwiek badań archeologicznych i architektonicznych przeprowadzonych na terenie dworskim, pozwolimy sobie jednak jemu właśnie przypisać zasadniczą przebudowę istniejącej siedziby (dworu/zamku) w Maleszowej, co stać się mogło między 1617 a 1629 rokiem.

Jego syn Mikołaj Krasiński, do senatu wstąpił jako kasztelan małogoski (1694-1706). W roku 1703 r. dobra przez niego odziedziczone obejmowały wsie: Komorniki, Kuźnice, Lisów, Maleszowa, Skrzelczyce, Zagajów leżące w powiecie chęcińskim, oraz w wiślickim: Celiny, Radomice, Grębów, Gumienice, Straszna, Wola
Mikołaj żonaty był z Katarzyną z Derszniaków herbu Jelita (Aleksander, jej ojciec, był również kasztelanem małogoskim (1668-1684). Miał z nią trzy córki ? Teofilę zakonnicę, Franciszkę, Barbarę, wydaną za Czernego, kasztelanową sądecką; oraz trzech synów: ?Jan profess w zakonie cyster-cyeńskim, Stanisław miał za sobą Teresę Ożarowską, kasztelankę sanocką. Aleksander Krasinski, cześnik sandomierski (1713), chorąży sandomierski (1714), kasztelan wiślicki (1724), żonaty był ze wspomnianą Salomeą z Trzcińskich około 1718 r., z tego świata zszedł w 1730 roku. Miał on synów: Stanisława, Wojciecha (zmarł bezpotomnie), Józefa (zmarł bezpotomnie), oraz dwie córki Zofię wydaną za 1. Jana Tarło, wojewodę sandomierskiego, 2? Anto-niego Lubomirskiego, kasztelana krakowskiego, oraz Barbarę. Klucz majątkowy był w rękach Aleksandra hrabiego Krasińskiego obejmował wsie: Brody, Górki, Grabowiec, Gumienice, Komorniki, Lisów, Łazy, Maleszówki, Minostowice, Piotrkowice, Skrzelczyce, Suliszów, leżące w powiecie chęcińskim, oraz Gumienice w ziemi wiślickiej.
Stanisław, dziedzic Maleszowej i Węgrowa, syn Aleksandra, szambelan królewski (1752), starosta ujski (1727), nowokorczyński (1742 ? do śmierci), przasnyski (1752), żonaty był około 1739 r. z Anielą z Humiecką, wojewodziną podolską. Zmarł 22 V 1762 r. i pochowany jest w Piotrkowicach, w krypcie pod kaplicą zwaną Loreto przez się wystawionym, część zaś jego zwłok pochowano w grobie Krasińskich w Lisowie. Był to ostatni przedstawiciel Krasińskich wywodzących się z Gabriela Krasińskiego.
Stanisław postawił cztery córki: Franciszka dostała się w małżeństwo Karolowi księciu kurlandzkiemu, synowi Augusta III Króla Polskiego, Zofia za Wodzickim starostą grzybowskim, Barbara za Świdzińskim starostą rawskim, Maria vel Marianna za hrabią Tarnowskim.

Po śmierci Stanisława Krasińskiego dobra maleszowskie weszły w dom Joachima Tarnowskiego wraz z ręką Marii (Marianny) z Krasińskich. Joachim był przedstawicielem linii dzikowskiej Tarnowskich, synem Józefa Mateusza Amora oraz Róży ze Skrzynna Dunin Karwickiej, kasztelanki krakowskiej. Był podkomorzym królewskim (1755), posłem na sejm

1764, starostą sulejowskim (1780), dziedzicem klucza zborowskiego oraz Kawalerem Orderu św. Stanisława.
Jego pierwsze dziecko, syn Ksawery, urodziło się bardzo słabe, co według tradycji miejscowej było powodem opuszczenia zamku stojącego na wyspie otoczonego wodą (zły klimat). Może jednak inne powody spowodowały wzniesienie nowej siedziby rodowej, od nazwiska właścicieli nazwanej Tarnoskała ? wzniesionego wedle informacji zawartych w Katalogu Zabytków w końcu XVIII wieku. Drugi syn Joachima i Marianny, Stanisław Amor Tarnowski urodził około 1765 roku, po śmierci ojca zaszłej w 1780 r. otrzymał dobra maleszowskie, a następnie pojął za żonę Laurę hrabiną Potocką, córką Jana hrabiego Potockiego, brygadiera wojsk polskich oraz Ludwiki Aloe.
Małżeństwo Laury Potockiej nie należało do najlepiej udanych, sama hrabina jest autorką miedziorytów ? np. Konstanty x. Ostrogski 1857, Król Michał po swym obraniu u stóp swojej matki 1857, czy tez Żal po zgonie, pochodzący również z tego roku ? z wszystkich tych grafik emanuje smutek i nostalgia...
Miała już wtedy, jako bezdzietna wdowa (od 1833 roku), przebywająca za granicą, wielkie kłopoty majątkowe. Po powstaniu 1830 r. skonfiskowano jej duża część majątku, potem przyszły lata nieurodzajów, ale podstawowym problemem było administrowanie majątkiem przez przypadkowych wierzycieli. W 1857 r. doszło ostatecznie do licytacji publicznej, podczas której właścicielem majątku został Piotr Bereźnicki żonaty z Balbiną z Osińskich, a po 1861 r. dziedzicem na Tarnoskale był ich syn Felicjan. Majątek podupadał jeszcze bardziej, radę temu znalazła dopiero Zofia, córka Felicjana, ożeniona z Klemensem Sieroszewskim, którzy wespół skupili wszystkie elementy dawnego majątku i wierzytelności na nim powstałe w roku 1869.
W 1873 r. od majątku Maleszowa odłączony został teren dworski wraz z ogrodem oraz folwarkiem. W 1879 r. dobra Maleszowa składały się z folwarków Maleszowa i Tarnoskała. osad młynarskich Brody, Podmurny, Podleśny, Trzcianka, - przed tą data wieś stanowiła jedno z dobrami Gumienice. Folwark Maleszowa obejmował 2081 mórg gruntu rozległości, z czego grunta orne i ogrody zajmowały 625 mórg, łąki 959, nieużytki i place 52; budynków murowanych było 15, a wzniesionych z drewna 19, młynów wodnych było 4, funkcjonowały cegielnia, piec wapienny, znajdowały się pokłady kamienia wapiennego marmurowego oraz torfu. W okolicy wsi przepływająca rzeczka tworzyła 6 stawów i 5 sadzawek (z początkiem XX w. było ich w sumie 19). Sama wieś Maleszowa miało osadników 374 morgi rozległości z 47 osadnikami.
Z początkiem XX w. od Wacława Gąsowskiego majątek odkupuje Stanisław Michałowski, w 1913 r. właścicielem był Grunert, który dysponował wsiami Lisów (209 morgów) i Maleszową (927 morgów), zaś Tarnoskała została wydzielona z osobną księga wieczystą
W 1918 r. majątkiem dysponował Walenty Dąbrowski, dokonuje hipotetycznej pożyczki opisanej na majątku ziemskim Maleszowa u Lejzorka Goldeberga, który ostatecznie przejął majątek. Zrozumiałe, że wraz z wybuchem wojny zjawili się Niemcy, i zajęli majątek. Tzw. dekretem grunt należący do dworu został sprzedany przez Skarb Państwa chłopom z Maleszowej, przy zachowaniu tzw. resztówki. Sam teren dworski przekazany został Zarządowi Hufca Harcerskiego w Busku-Zdroju, zaś zabudowania otoczone murem położone na zachód od wyspy zamkowej przejął Ośrodek Gospodarczy PGR Górki, prowadząc tam doświadczalną hodowlę byków. Dawny lamus wraz z ziemią na wzgórzu otrzymał prywatny właściciel.

Zaborze

Ostatnią w tym miejscu omówioną wsią parafialną jest Zaborze. W opisie Jany Długosza (1470-1480) we wsi były łany kmiece , zagroda, folwark, z których dziesięcina snopowa i konopna oddawana była kościołowi lisowksiemu o wartości 10 grzywien (zapewne srebra), co wydaje się wartością dużą.

W 1540 r. wieś należała do Mikołaja Zaborskiego, który dysponował własną rezydencją (**curia**), i folwarkiem. We wsi jest wymienione 10 kmieci osadzonych na półłankach, trzy półłanki leżały puste, z wszystkich ról zobowiązani byli do robót pańszczyźnianych. Były także dwie sadzawki, łąki, bory z barciami, most na rzece Morawka; w następnych czasach wieś należała do Jana i Stanisława Zaborskich.

Ostatnią w tym miejscu omówioną wsią parafialną jest Zaborze. W 1540 r. wieś należała do Mikołaja Zaborskiego, który dysponował własną rezydencją (curia), i folwarkiem. We wsi jest 10 kmieci osadzonych na półłankach, trzy półłanki leżały puste, z wszystkich ról zobowiązani byli do robót. Były dwie sadzawki, łąki, bory z barciami, most na rzece Morawka; w następnych czasach wieś należała do Jana i Stanisława Zaborskich.

W 1662 r. dział w Bolminie jakiś dzierżawił w tymże r. Adam Zaborski h. Kopaszyna, który był komornikiem ziemskim chęcińskim, w 1662 r. z żoną posiadał dział w Zaborzu, w 1673 r. z żoną i dwiema córkami dział w Kliszowie, w 1676 r. z żoną, dwiema córkami i synem był już właścicielem działu w Zaborzu. W 1662 r. Paweł Zaborski z żoną i trzema synami dzierżawił dział w Bolminie. W 1660 r. pochowany został w kościele w Bolminie Marcin, syn Jakuba Zaborskiego.

W 1683 r. wieś tą z Zaborzem i przyległościami zakupił Jan Grabkowski, z czego wydzielił Zaborze dla syna Hieronima i jego żony Heleny z Bystrzanowskich. Z tegoż małżeństwa pozostali synowie - Aleksander, Mikołaj, Stanisław, oraz córka Konstancja. Po działach majątkowych, ostatecznie przy majątku pozostał Stanisław, który oddał je swemu synowi Władysławowi, a ten z kolei swemu synowi Ferdynandowi. Ksiądz Jan Wiśniewski przy swoim opisie parafii w Lisowie podaje, że w 1791 roku ksiądz proboszcz lisowski Stanisław Kostka Kozłowski podał przed sąd w Chęcinach sprawę przeciwko Justynie z Górskich, 1. voto Stanisława Grabkowskiego, 2. voto Jana Czaplickiego, chorążego, dziedziczkę dożywotnią Brudzowa i Zaborza oraz jej dzieci wspomnianego Władysława i Delfinę o oddanie czynszu od sumy 4000 złotych polskich zapisanych na Brudzowie.

- Rzecz cała wymaga wyjaśnienia, gdyż Jan Czaplicki herbu Lubicz, związany z kościołem w Bolminie. Około 1760 r. pojawia się w Bolminie rodzina Czaplickich h. Lubicz. Pierwszym nam znanym jest Jan Czaplicki, w 1760 r. należący do Bractwa Różańcowego w Chęcinach, żonaty z Marianną. W 1774 r. ofiarowali oni bolmińskiemu kościołowi złoty kielich . Ich również należałoby podejrzewać o odbudowę zniszczonego dworu i przeprowadzenie jego zasadniczej przebudowy. Pierw-szy z ich synów, Michał Czaplicki, w 1773 r. był wiceregentem grodzkim chęcińskim, w 1785 r. komornikiem granicznym sandomierskim, w 1793 r. skarbnikiem chęcińskim, kawalerem Orderu św. Stanisława. W 1790 r. nabył wieś Stanowiska, dokąd wkrótce się przeniósł .
Zapewne jego bratem był Antoni (Sebastian) Czaplicki, w 1775 r. miecznik ciechanowski, a dwa lata później subdelegat grodzki chęciński, skarbnik chęciński (1784-1785), wojski mniejszy chęciński (1785-1794); żonaty od 1787 r. z Teresą Jaxa-Bykowską. Ich synem był wzmiankowany w 1794 r. Bogusław Czaplicki, wojszyc chęciński, prezes Rady Obywatelskiej Województwa Krakowskiego, a córką Róża Czaplicka, zmarła w 1829 r.

W XIX w. funkcjonuje wieś oraz folwark o tej samej nazwie, oraz kopalnia kamienia wapiennego "brudno- zółtego".